

BOTO-X
Borging Ondervoeding bij
Thuiswonende Ouderen op
een Kruispunt

Verslag Rotterdam

November 2023
Monique Spierenburg

Samergo

In opdracht van:

Gemeente Rotterdam en Kenniscentrum Ondervoeding

Contact:

Nicole van Winden

Njm.vanwinden@rotterdam.nl

Brigitte Wieman

info@kenniscentrumondervoeding.nl

Inhoudsopgave

1. Context BOTO-X	4
1.1 Wat ging er aan vooraf	4
1.2 Uitkomsten van de stappen	5
2. Aanpak	7
2.1 Aanpak	7
2.2 Fase 1 Verkennen en opschalen	7
2.3 Fase 2 Organiseren commitment	8
2.4 Fase 3 Concretiseren en borgen	8
3. Projectorganisatie en partners	9
4. Geleerde lessen: succesfactoren	10
4. 1 Wat is er bereikt	10
4. 2 Wat is toegevoegd aan de toolbox voor professionals	10
4. 3 Waarop kan meer verbonden worden in de regio en of wijk	11
5. Wenkend perspectief	14

1. Context BOTO-X

Proscop en Samergo (ROS) zijn beiden benaderd om mee te doen aan het landelijke project Borging Ondervoeding bij (thuiswonende) Ouderen (BOTO-X), omdat zij koplopers waren en al verschillende activiteiten hadden ingezet op dit thema. Meedoen betekende een nieuwe impuls geven aan de in gang gezette ontwikkeling om ondervoeding te voorkomen, tijdig op te sporen en te behandelen. Goede balans tussen voeding, beweging en sociale participatie vraagt om goede samenwerking tussen partijen, zowel op regionaal niveau als lokaal in de wijk. In opdracht van Kenniscentrum Ondervoeding wordt er in de twee regio's Zwolle/Apeldoorn en Rotterdam ingezet om ondervoeding breder bekend te maken en te verdiepen.

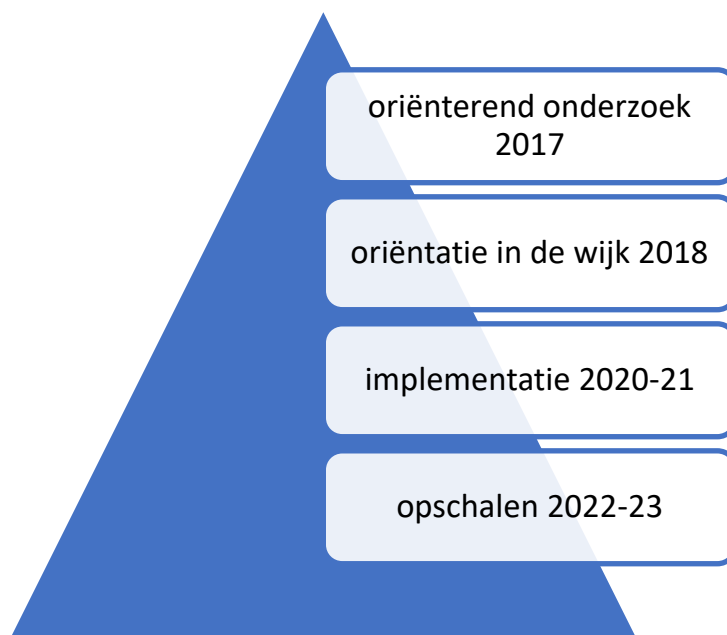
In dit verslag beschrijven we de stappen en de resultaten die Samergo heeft uitgevoerd om de samenwerking tussen het sociale en zorg domein vorm te geven. Doel was het maken van afspraken over vroegsignalering, screening en behandeling van ondervoeding bij (thuiswonende) ouderen.

1.1 Wat ging er aan vooraf

Het Kenniscentrum Ondervoeding ondersteunt en stimuleert het delen en implementeren van kennis en ontwikkelt van (voorlichtings-)materialen en instrumenten voor de aanpak van ondervoeding. In opdracht van en in nauwe samenwerking met de landelijke stuurgroep vanuit de ROS-sen en de gemeente Rotterdam werkt Samergo aan het verder uitbouwen van de regionale samenwerking tussen het medisch domein en het sociaal domein, en het maken en borgen van duurzame afspraken over de aanpak van ondervoeding bij (thuiswonende) ouderen. Hiervoor wordt intensief samengewerkt met de Diëtisten Coalitie 010 (DC010), een regionale samenwerking van eerstelijnsdiëtistenpraktijken uit Rotterdam en omstreken. Zij hebben, op basis van het door het Kenniscentrum Ondervoeding ontwikkelde voedingspaspoort, [een regionaal voedingspaspoort](#) en [een regionale signaleringskaart](#) ontwikkeld die kunnen worden ingezet als preventie-instrument.

We maken gebruik van wat eerder in gang is gezet en beginnen dus niet bij nul. In 2017 zijn we in Rotterdam gestart. De gemeente speelt een belangrijke rol bij de agendering van het onderwerp.

In onderstaande figuur zijn de verschillende fasen weergegeven.

1.2 Uitkomsten van de stappen

Onderzoek

De rapportage van het uitgevoerde onderzoek door Samergo (2017) liet zien dat een grote winst te behalen valt als thuiswonende ouderen vroegtijdig in beeld zijn, voordat ze in zorg komen, en ingezet wordt op preventie en tijdige signalering van ondervoeding. Naar aanleiding van de rapportage is het proces van signaleren tot opvolgen in kaart gebracht met professionals in de wijk Ommoord en een brede bijeenkomst georganiseerd. Eén van de geleerde lessen in dit traject is dat het met elkaar in kaart brengen van de problematiek veel inzicht oplevert, maar de stap naar het maken van afspraken in de praktijk groot bleek¹².

Wijk

In Ommoord zijn een tweetal bijeenkomsten geweest om te verkennen wat een succesvolle aanpak kan zijn om ondervoeding breder onder de aandacht te brengen bij de betrokken eerstelijnsprofessionals in welzijn en zorg.

Geleerde lessen:

- ✓ Om de stap naar de praktijk te maken is het nodig om aan te sluiten bij een maatschappelijke discussie en of de actualiteit. Het is belangrijk om het concreet te maken en casuïstiek te bespreken in een interactieve werksessie, dit is hiervoor een goed middel.

¹ <https://www.zorgimpuls.nl/nieuws/ondervoeding-ouderen-onder-de-aandacht-in-ommoord-640>

² <https://www.zorgimpuls.nl/nieuws/ondervoeding-vraagt-een-gerichte-benadering-716>

- ✓ Als professionals aan de slag willen met een onderwerp, is draagvlak vanuit de eigen organisatie van groot belang.
- ✓ Het onderwerp agenderen in diverse netwerken of overleggen is nodig om besef en gevoel van urgentie te creëren.

Implementatie

In 2020 is de Diëtistencoalitie 010 in samenwerking met de gemeente Rotterdam en de Hogeschool Rotterdam concreet aan de slag gegaan met de implementatie van het voedingspaspoort in drie pilot-wijken van Rotterdam: Ommoord, Hoogvliet Noord en Charlois Zuid. De aanpak gericht op bewustwording bij ouderen én netwerkpartners, het vergroten van kennis over ondervoeding en een betere signalering en behandeling van ondervoeding³. Het is belangrijk om het onderwerp aan de orde te blijven stellen in de wijknetwerken of andere plaatsen waar professionals elkaar ontmoeten en kennis uitwisselen.

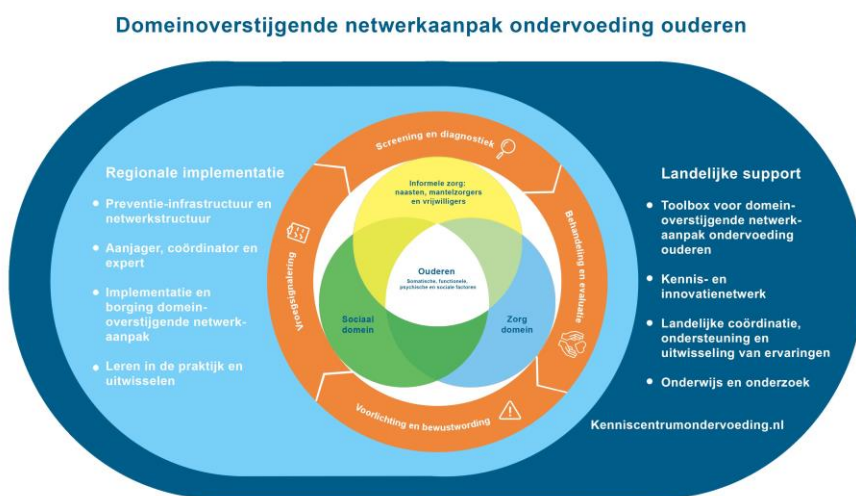
Opschalen

Samen met de gemeente Rotterdam, DC010 en Samergo is er ingezet op uitbouwen van regionale samenwerking tussen medisch en sociaal domein en het thema te verbinden aan bestaande programma's voor kwetsbare ouderen als lokaal in de dagelijkse praktijk. Doel is het maken en borgen van duurzame afspraken om de kennis over ondervoeding te vergroten en vroegsignalering voor thuiswonende ouderen te verbeteren.

Domeinoverstijgende aanpak

In het GALA (Gezond en Actief Leven Akkoord) is ondervoeding opgenomen in de paragraaf over vitaal ouder worden, met name gericht op het vroegtijdig signaleren. Hiermee is het onderwerp geagendeerd op de agenda van gemeenten. Op basis van de ervaringen die zijn opgedaan in o.a. Rotterdam en Apeldoorn/Zwolle is samen met het Kenniscentrum Ondervoeding een domeinoverstijgende aanpak ondervoeding ontwikkeld. Hierin zijn de stappen die nodig zijn in de regio/gemeente uitgewerkt, deze kunnen benut worden.

Zie voor meer informatie: [Domeinoverstijgende netwerkaanpak ondervoeding ouderen - Kenniscentrum Ondervoeding](#)

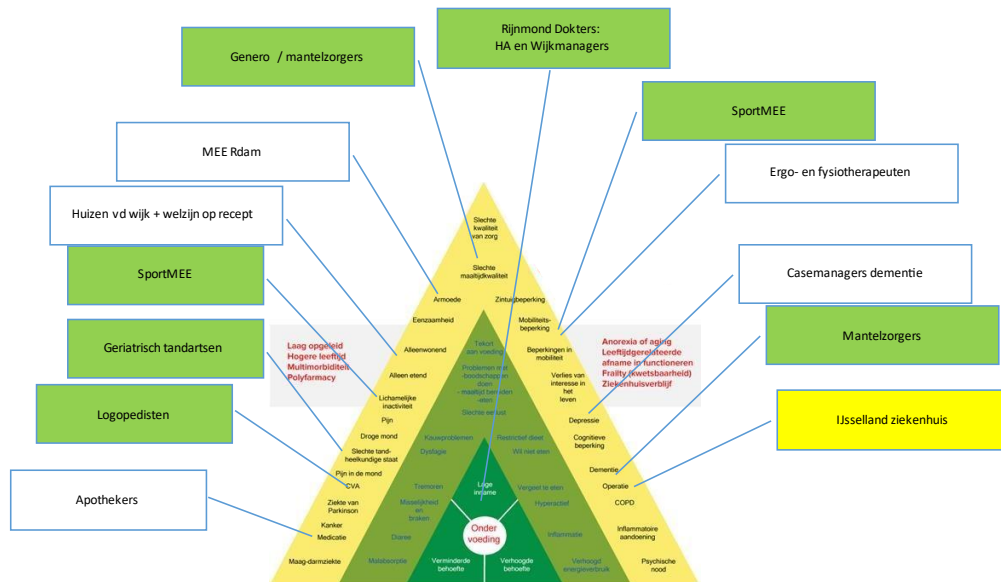
³ <https://dietistencoalitie010.nl/kwetsbare-ouderen>

2. Aanpak

2.1 Aanpak

Uit de inzichten die opgedaan zijn uit de bijeenkomsten in Ommoord en de pilots die in 2020 gestart zijn in 3 Rotterdamse wijken zijn belangrijk lessen geleerd. Deze geleerde lessen worden meegenomen om het voedingspaspoort verder uit te rollen in alle wijken van Rotterdam. Daarnaast is er meer inzicht gekomen in andere lopende initiatieven in de regio waarmee verbinding kan worden gelegd, dit biedt kansen voor opschalen. In 3 fasen wordt er gewerkt aan 1. Welke randvoorwaarden voorwaardelijk zijn om goed samen te kunnen werken tussen medisch en sociaal domein; 2. Hoe kunnen we commitment organiseren middels bestuurlijke afspraken en 3. Wat zijn kansrijke aanknopingspunten om ondervoeding onder de aandacht te brengen.

2.2 Fase 1 Verkennen en opschalen

De volgende geslaagde bijeenkomsten zijn er geweest in samenwerking met de diëtisten van de diëstencoalitie in Rotterdam DC010

- Training voor mantelzorg- en ouderencoaches van Welzijn Capelle
- Webinar over ondervoeding voor paramedici die thuisbezoeken afleggen en/of thuiszorg en wijkmedewerkers
- Webinar en scholing over vroegsignalering van ondervoeding voor specifieke eerstelijns zorgprofessionals die bij thuiswonende ouderen komen zoals huisartsen en POH ism Rijnmond Dokters
- Focusgroep met ouderen ism Genero (wereldvoedseldag)
- Focusgroep met mantelzorgers ism Genero (dag van de mantelzorgers)
- [Presentatie webinar 'Impact van mondzorg op ondervoeding ouderen'](#) met medewerking van een diëtist en geriatrisch tandarts

Er is contact gezocht met IJssellandziekenhuis om aandacht te besteden aan Fit de operatie in, dat heeft niet geleid tot een gezamenlijke actie.

Trainen van sportcoaches bij SportMEE stond nog op de agenda voor 2023, helaas was er onvoldoende personeel om hiermee aan de slag te gaan.

[Artikel Goed gevoed ouder worden](#) – oktober 2022

2.3 Fase 2 Organiseren commitment

Kennis is gedeeld met

- ✓ ROS netwerk ouderen aan de hand van een presentatie en filmpjes ([Ondervoeding bij Ouderen - OPEN Rotterdam](#)). Bij veel ROS-sen wordt onderkend dat paramedici waaronder diëtisten geen vergoeding krijgen om deel te nemen aan een MDO of ander overleg waar ondervoeding multidisciplinair besproken kan worden.
- ✓ Webinar over mondzorg [webinar 3 nov welkom sheet.pptx](#), vrije toegang van professionals in de regio Rotterdam.
- ✓ Alle partijen zijn benaderd om te komen tot concrete afspraken, niet met alle relevante partijen zijn gesprekken gevoerd; er is geen conclusie getrokken en zeker niet op bestuurlijk niveau wat wel de ambitie was.
- ✓ Training van DC010 ism Samergo bij Welzijn Capelle is positief gewaardeerd. In de training is dieper ingegaan op signalen van ondervoeding én het voorkomen daarvan.
- ✓ Besproken mét ouderen van Genero-panels, zij geven het volgende advies:
  - Inpassen in preventie: meer op het publieke gebied
  - Zoek de senior zelf op: bv workshopavonden in bibliotheken
  - Voorlichting: beter te vroeg dan te laat
  - Kleed het aan met eten, ook voor het sociale aspect.

2.4 Fase 3 Concretiseren en borgen

Er is een evaluatie gehouden onder diëtisten (N=12) op twee momenten december 2022 - januari 2023 waar de ervaringen met het werken met het voedingspaspoort is opgehaald.

[Resultaten evaluatie Voedingspaspoort en Signaleringskaart – februari 2023](#)

Een focusgroep met ouderen en een met mantelzorgers heeft het volgende advies opgeleverd om het thema beter te borgen.

[Aanbevelingen focusgroepen GENE-RO \(Netwerk Ouderenzorg ZuidWest-Nederland\) oktober/december 2022](#)

3. Projectorganisatie en partners

Projectorganisatie en partners (inclusief ouderen)

Rol

Samergo ondersteunt en faciliteert de samenwerking tussen de partners in de zorg en het sociale domein in de regio Rotterdam bij het uitvoeren van het project Ondervoeding ism DC010, de diëtistencoalitie in het Rotterdamse. Er is een kleine stuurgroep ingesteld met een beleidsmedewerker van de gemeente en de voorzitter van de diëtistencoalitie samen met Samergo. Ouderen zijn betrokken via Genero.

Financiering

Het project wordt vanuit drie bronnen gefinancierd: Kenniscentrum Ondervoeding met VWS middelen, ROS met ROS middelen en via de gemeente Rotterdam.

4. Geleerde lessen: succesfactoren

4.1 Wat is er bereikt

4.2 Wat is toegevoegd aan de toolbox voor professionals

- De [SNAQ65+](#) als screeningsinstrument is gedeeld in een scholing over ondervoeding met de huisartsen in Rotterdam.
- Voor het geven van workshops aan professionals is er een Presentatie en een stappenplan gemaakt die aangepast kan worden met logo en of informatie van degene die de workshop geeft.
- De signalenkaart voor welzijn is getest in Rotterdam en is nog in ontwikkeling: [Signaleringskaart Goed Gevoed Ouder Worden - Sociaal domein - Kenniscentrum Ondervoeding](#)
- Voor verzorgenden en verpleegkundigen is er een e-learning beschikbaar met accreditatiepunten [Ondervoeding bij ouderen \(gratis\) | E-nursing](#)
- Er is een factsheet beschikbaar over feiten en cijfers van ondervoeding bij ouderen [Factsheet-Ouderen-digitaal.pdf \(kenniscentrumondervoeding.nl\)](#)
- Ouderen kunnen een zelftest uitvoeren [Doe de test! - Goed gevoed ouder worden](#)

SNAQ ⁶⁵⁺			
1	Gewichtsverlies	minder dan 4 kg	4 kg of meer
2	Bovenarmomtrek	25 cm of meer	minder dan 25 cm
3	Eetlust en functionaliteit	goede eetlust en/of functionaliteit	weinig eetlust én verminderde functionaliteit
4	Behandelbeleid	niet ondervoed	risico op ondervoeding
Het stappenplan			

Snaq65+

Is ontwikkeld voor de ouderen die thuis wonen en eventueel thuiszorg ontvangen. Het instrument is snel en eenvoudig te gebruiken.
snaq65_.pdf (btsg.nl)

Stappenplan lokale aanpak ondervoeding

1. Initiatiefnemers zorg dat je zelf goed het belang van het vroegtijdig signaleren en behandelen van ondervoeding ziet. Deze informatie is [hier](#) te vinden. In het landelijke [Gerond en Actief Leven Akkoord](#) (januari 2023, p.27) van VWS, gemeenten en verzekeraars, maakt ondervoeding onderdeel uit van de aanpak om een gezond en actief leven te stimuleren.
2. Bepaal bij welke bestaande samenwerking of overleg (m.b.t. ouderen) je het thema ondervoeding op de agenda kunt zetten. Bijvoorbeeld bij het wijkteam, een MDO, samenwerking opdoem volopende of 'Hogedev gevoed het ziekenhuis in' et cetera. Zowel verpleegsters, diëtisten als mogelijk 'Ligzusterden' zijn hierbij van belang.
3. Werk daarin eventueel samen met een (andere) expert om (samen) goed uit te leggen waarom opsporen van ondervoeding zo belangrijk is. Vaak is dit een discussie, maar soms ook bijdrage van een geriatriefysiotherapeut. Een kant-en-klaar Powerpoint hiervoor heb je ontvangen. Tip: Het Kenniscentrum Onder-VOEDING heeft een [landelijk netwerk](#) met diëtisten die specifiek getraind zijn.
4. Bij de presentatie gaat het niet om veel gedetailleerde medisch-inhoudelijke informatie, maar vooral over wat het betekent voor de oudere en waarom screening zo belangrijk is. Doel is dat het hele netwerk de urgentie van het probleem (nog meer) gaat voelen. Plan tijd over het geven van de presentatie met aandacht voor om in gesprek te gaan over de situatie in je wijk, de gemeente situatie en de concrete vervolgstapjes. Deze stappen zijn in de Powerpoint te vinden.
5. Probeer gezamenlijk toe te werken naar concrete afspraken om de ideeën uit te werken. Spreek af wie de trekker is en wie wil meedelen. Spreek met deze groep concreet af wanneer je de afspraken gaat uitvoeren. Maak hierbij slim gebruik van de reeds bestaande zorgpaden ([Aanpakvoed / Zwaarte wijk](#)).
6. Maak slim gebruik van de reeds ontwikkelde hulpmiddelen om ondervoeding meer onder de aandacht te brengen:
  - Wachtkamerbijlage voor jouw organisatie
  - Schuifkaarten voor ondervoeding
    - [Overzicht schuifkaarten Kenniscentrum Ondervoeding](#)
    - [PPT Actief](#)
    - [Ondervoeding in het ziekenhuis \(Noordhoff eLearning\)](#)
  - Verspreiden van de [snaq65plan](#) in wijk en [hobbyclubs](#)

Samergo

4. 3 Waarop kan meer verbonden worden in de regio en of wijk

- ✓ Stimuleren van nieuw gedrag en aansluiten bij positieve ontwikkelingen in de wijk waar je makkelijk een onderwerp als ondervoeding kunt bespreken is het initiatief om

Rotterdam zet in op uitbreiding van het aantal zorgrestaurants in de wijken. Ouderen kunnen elkaar in zo'n restaurant ontmoeten, samen eten en in veel gevallen zijn er ook andere activiteiten. In Rotterdam zijn er al een aantal initiatieven in verschillende wijken waar ouderen samen kunnen eten, maar dit kunnen er veel meer worden als het aan het college van burgemeester en wethouders ligt.

Lees verder →

[Professionals sociaal domein - 3 augustus 2023 - editie 164 \(nieuwsbrievenrotterdam.nl\)](#)

- ✓ Blijven verbinden van mooie initiatieven die inspirerend zijn en het thema steeds weer onder de aandacht brengen in verschillende nieuwsbrieven.

Goed gevoed ouder worden; Voedingspaspoort010 als hulpmiddel!

Goed voor je naaste én jezelf zorgen betekent ook goed en gezond eten. Steeds meer ouderen blijven langer thuis wonen. Niet alle ouderen kunnen goed voor zichzelf blijven zorgen. Ze eten te weinig of verkeerd. Eén op de drie zelfstandig wonende ouderen die thuiszorg ontvangt, is ondervoed. Ondervoeding vergroot de kans op vallen en de kwaliteit van leven gaat achteruit.

Het Voedingspaspoort010 van DiëtistenCoalitie010 kan ondersteuning bieden.

Het maakt inzichtelijk wat een oudere nodig heeft. Er staan korte vragen in over de voedselinname en lichamelijke conditie, wat je samen kan invullen. Zit het horloge steeds lossen, is de koelkast steeds leger? Met het Voedingspaspoort010 signaleer je dit samen! Mantelzorgers kunnen dit handige hulpmiddel gebruiken om op tijd hulp in te schakelen om **ondervoeding te voorkomen**.

Heb je vragen of wil je het gratis Voedingspaspoort en bijbehorende Signaleringskaart ontvangen? Mail naar info@dietistencoalitie010.nl of bel 06 - 395 513 79.

Voor meer informatie: <https://dietistencoalitie010.nl/Kwetsbare-Ouderen>

Bovenstaand een artikel in het magazine van de [Mantelfoon](#).

BINNENLAND | VOEDING EN BEWEGING

Wat hebben goede voeding en bewegen te maken met het tegengaan van eenzaamheid en het voorkomen van een val? Heel veel, zo blijkt tijdens twee uurtjes van de cursus Thuis Onbezorgd Mobiel (TOM) in Hoogvliet, een training die in het hele land wordt gegeven.

Gezond eten en gezelligheid tijdens cursus valpreventie

Johan Leeftang

4 oktober 2023 12:02 Gewijzigd: 4 oktober 2023 13:06

Fysiotherapeut Arthur Hoeve zet de ouderen aan het werk. Wat meer stevigheid in de spieren moet de kans op een val verkleinen. beeld DCI media, Robert Vos

Lees [hier](#) het hele artikel.

5. Wenkend perspectief

Neem kennis van het advies uit focusgroep met ouderen en focusgroep met mantelzorgers:

Waar moet het onderwerp ondervoeding worden neergelegd?

Leden van de beide focusgroepen geven de volgende overwegingen mee (vervolg):

5. Voedingspaspoort: CGD inschakelen.
6. Vraag: hoe sluit je aan bij niet-westerse migranten? interessant voor vervolg van het project. werken met plaatjes.
7. Het zal moeten beginnen bij de zorgopleidingen. Als de leerlingen daar leren over ondervoeding nemen ze dat het hele werkzame leven mee als kennis.

Wat doe je ermee als je ondervoeding signaleert:

- Aangeven bij de huisarts
  - Aangeven bij de kinderen/familieleden
-

Meer diëtisten (oa van DC010) scholen op de interventie [Goed gevoed ouder worden](#). Deelname is gratis en voorziet in accreditatiepunten.

In gesprek met de verzekeraar voor het vergoeden van diëtisten die een bijdrage leveren aan multidisciplinair overleg en of voorlichting middels workshops ten aanzien van ondervoeding bij thuiswonende ouderen.

Aansluiten bij actuele ontwikkelingen die kansrijke aanknopingspunten vormen voor het onder de aandacht brengen van *goed gevoed ouder worden*, oa bij wijkrestaurants.

Blijven schrijven en inspireren met het schrijven van artikelen, een blog of kort filmpje over ondervoeding en de effecten ervan als het wel goed oppakt.

Verbindingen maken en versterken met aandacht voor de preventieve ketenaanpakken als Welzijn op Recept, Valpreventie, Gecombineerde Leefstijlinterventie. Maar ook met stedelijke netwerken als SvK010 en WIN010.

Samenwerken met Genero om de doelgroep zelf, thuiswonende ouderen, bewust te laten worden van hun eigen kansen om beter gevoed oud te worden.

De best
mogelijke zorg.
Gewoon doen.

Samergo

www.samergo.nl